

Środowisko przyrodnicze **obszarów wiejskich** podlega obecnie zróżnicowanej presji, której przyczyn można upatrywać zarówno w intensyfikacji, jak i zaniechaniu produkcji roślinnej i zwierzęcej. Prowadzi to do zmian kondycji ekosystemów, zmniejszenia różnorodności biologicznej i walorów krajobrazowych. Z perspektywy nasilających się zjawisk ekstremalnych takich jak gwałtowne i intensywne opady (w tym gradobicia), długotrwałe susze, silne wiatry oraz przymrozki, uproszczenie i ujednoczenie krajobrazu stanowi także zagrożenie dla samej produkcji rolnej.

Zarządzając środowiskiem należy pamiętać, o roli jaką odgrywają w kształtowaniu krajobrazu ludzie żyjący w bezpośrednim kontakcie z przyrodą. To od ich świadomości zależy w zdecydowanej mierze stan środowiska. W związku z tym, rozwój obszarów wiejskich musi być akceptowany i przyjazny dla samych rolników. Ludność lokalna to także specjaliści w zakresie własnego środowiska.

W następstwie powyższego, celem niniejszych badań było rozpoznanie **czynników społecznych, ekonomicznych i kulturowych** wpływających na trwałość różnych elementów **krajobrazu rolniczego**, oraz zdefiniowanie statusu i trendów zmian **usług ekosystemowych** (korzyści czerpanych przez ludzi ze środowiska), w kontekście przemian społeczno-gospodarczych obszarów wiejskich. Teren badań obejmuje wybrane obszary wiejskie znajdujące się w obrębie zlewni rzeki Pilicy, w granicach administracyjnych województwa łódzkiego. W granicach województwa łódzkiego znajduje się ponad połowa długości rzeki Pilicy oraz znaczna część powierzchni jej zlewni. Obszar ten charakteryzuje się dużym bogactwem przyrodniczym, zróżnicowanym ukształtowaniem terenu oraz bogatą kulturą i tradycją lokalną. W przeważającej części teren ten obejmuje obszary wiejskie, gdzie dominują gospodarstwa drobne o powierzchni do 5 ha. Duży udział tych gospodarstw świadczy o występowaniu niekorzystnych warunków prowadzenia dochodowej produkcji rolnej. Teren ten cechuje także niekorzystna sytuacja demograficzna. Czynniki zewnętrzne, a także sama sytuacja obszarów wiejskich wymuszają ich przekształcenia (demograficzne, gospodarcze, kulturowe, przestrzenne), które stanowią zagrożenie dla środowiska przyrodniczego, prowadząc do degradacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej i krajobrazu rolniczego.

Wykorzystanie w pracy informacji statystycznej umożliwiło stworzenie typologii gmin dla ustandaryzowania badań, a wykorzystanie analiz przestrzennych pozwoliło na określenie głównych typów użytkowania terenu oraz ich ocenę pod kątem możliwości dostarczania usług ekosystemowych.

Badania społeczne (wywiady z mieszkańcami) służyły realizacji celów pracy odnoszących się do wartościowania usług ekosystemowych oraz elementów krajobrazu przez społeczności lokalne, rozpoznania zmian użytkowania terenu związanego z wymianą pokoleniową, a także identyfikacji czynników antropogenicznych decydujących o przekształceniach zachodzących na obszarach wiejskich.

Wyniki prezentowanych badań pokazały, że do głównych czynników zmian struktury krajobrazu zaliczyć można **opłacalność i specjalizację produkcji rolnej, zwiększenie ilościowego wyposażenia gospodarstw w park maszynowy i zmniejszenie liczby zatrudnionych w rolnictwie**. Poprzez przekształcenia czynników produkcji rolnej, rolnictwo dąży do ekonomizacji, celem wzmocnienia konkurencyjności na rynku europejskim. Wykazano również, że usługę ekosystemową szczególnie cenioną przez społeczności lokalne zamieszkujące obszary wiejskie stanowi zaopatrzenie w żywność. Konsekwencją takiego wartościowania jest dążenie do upraw monokulturowych i ujednolicenia krajobrazu, widoczne przez wysoką ocenę pól uprawnych i przypisywanie mniejszej wartości elementom charakteryzującym mozaikowaty krajobraz. Co więcej, zróżnicowany krajobraz postrzegany był jako utrudniający nowoczesną uprawę ziemi. Tym samym wartościowanie elementów krajobrazu z perspektywy użyteczności dla działalności gospodarczej stanowi czynnik zagrażający siedliskom utrzymującym bioróżnorodność, sprzyjającym retencji wody w krajobrazie oraz redukującym zanieczyszczenia biogennymi. **Unifikacja i zubożenie krajobrazu kulturowego** pozostaje w ścisłej, obustronnej zależności z procesami **urbanizacji wsi** opartymi na upodobnieniu stylu życia oraz infrastruktury i zabudowy obszarów wiejskich do miast, zaniku tradycji oraz więzi międzyludzkich. Obecne preferencje mieszkańców stanowią **zagrożenie dla zdolności adaptacji zlewni rzecznych do zmian klimatu** a jednocześnie wspierają procesy urbanizacji wsi i **ekonomizacji rolnictwa**.

Pozyskane w pracy informacje identyfikują wynikające z czynników społecznych, ekonomicznych i kulturowych zagrożenia w regionie. Czynniki te stanowią bariery ograniczające zmiany rozwojowe, które powinny zachodzić w systemie ekonomicznym i społecznym przy jednoczesnym ograniczeniu bądź eliminacji niekorzystnych zmian w systemie ekologicznym. Pozyskane informacje mogą wskazać obszary konfliktowe w zakresie wprowadzania nowych rozwiązań związanych z ochroną przyrody i rozwojem regionu. Poprzez zdefiniowanie potrzeb oraz motywacji działań rolników, uzyskano wiedzę stanowiącą wsparcie dla systemu doradztwa rolniczego, planowania przestrzennego, rozwiązań prawnych i działań edukacyjnych, wyznaczając kierunki działań celem poprawy warunków życia ludności przy poszanowaniu i ochronie środowiska oraz zachowaniu żywotności ekonomicznej obszarów wiejskich.